

Kapitola 1.

Osoba, subjekt, osobnost

1.1 Pojmy osoba, subjekt, osobnost jako základ právních konstrukcí

Pojmu právnické osoby náleží přiznat jeden z rysů, které výrazným způsobem v minulé i současné době diverzifikují základní pojmy a instituty práva z hlediska jejich fylogeneze. Zatímco podstatná část právních pojmů a institutů je charakterizována relativní stnulostí a tisíciletou kreativní neměnností, jiné právní pojmy a instituty jsou naopak předmětem pozoruhodného dynamického vývoje.

Otázka, co je příčinou tohoto intenzivního vnitřního pohybu v systému práva, který přesto rozsáhlým způsobem ovlivňuje způsob a rozsah působení práva ve společnosti, resp. právní relevanci společenských vztahů, může nalézt zřejmě jednu z odpovědí vycházející z charakteristiky jednotlivých právních institutů. Na jedné straně síla tradic právního myšlení, která má celou řadu zdrojů, od přesvědčení o genialitě a nepřekonatelnosti římského práva až po obavy z rozsáhlých společenských kolizí, které by mohl způsobit zásadní převrat v pojetí právního řádu (ať je jakkoli pojímán v současnosti jako nedokonalý řídicí systém), vedou ke konzervování zejména těch pojmů, které svou společenskou podstatou a svou obecností jsou vázány na nejobecnější ekonomické zákony tržní společnosti a v tomto rámci získaly relativní samostatnost jako pojmy právní.

Naproti tomu celé typy organizace společnosti, nové typy integrace společenských zájmů odpovídající novým potřebám rozvoje společenských vztahů vedly ke vzniku nových právních institutů, které historické typy práva dlouhou dobu neznaly, případně znaly pouze v nerozvinuté podobě.

Jedním z těchto typů právních institutů, které se v relativně nedávné minulosti ocitly doslova ve vleku vývoje společenských vztahů, jsou právnické osoby. U právnických osob se navíc uplatňuje i soubor vlivů dalších, mezi které zejména patří dynamický rozvoj společenských věd, potažmo vytvoření nových společenskovědních oborů v posledních dvou staletích. Nový pohled na člověka, nový pohled na jeho místo v systému společenských vztahů, nový pohled na psychickou stránku osobnosti člověka, nové pohledy na řízení společenských procesů, to všechno jsou základní problémy řešené novými společenskovědními obory, zejména sociologií a psychologií, resp. sociální psychologií, ale i teorií řízení.

Právnícké osoby nejsou tedy (jak se snaží přesvědčit některé z teorií právníckých osob, jako např. teorie technické reality) ryzími výtvoři právního myšlení a právnětechnických postupů, nezávislími na okolním světě. Naopak rozvoj právníckých osob jako právního fenoménu je determinován jak požadavky reálného sociálně-ekonomického života, směřujícími v souladu s neustále vyšším stupněm organizace společenského života ke složitějším formám kooperace, konfrontace, separace či integrace společenských zájmů, tak současně též výsledkem rozvoje dalších společenských věd, které mají v centru své pozornosti člověka, osobu, osobnost a jejich místo ve společnosti. Vývoj institutu právníckých osob je tedy nemyslitelný bez významného vlivu uvedených společenských věd. Poznání tendencí vývoje právníckých osob a jejich současného stavu jako průsečíku vývoje dosavadního s tendencemi budoucími je současně nemyslitelné bez poznání jejich historického vývoje, jejich determinant, které se na vývoji tohoto institutu podílely i různých výsledků, k nimž dosavadní vývoj dospěl v porovnání jednotlivých teorií, jednotlivých konkrétních forem řešení pojetí a místa právníckých osob v různých právních řádech.

Lze věřit, že člověk, resp. lidstvo nejsou na konci své historické cesty. Jestliže tomu tak skutečně je, pak nemůže být na konci své historické cesty ani chápání člověka v jeho organizačních vazbách s jeho okolím a nemůže být na konci vývoje ani pojetí institutu právnícké osoby jako jednoho z právních výrazů integrace člověka do rámce společenského dění.

* * *

Předcházející teze nejsou přijímány všemi směry právníckého myšlení se stejným pochopením. Směry myšlení právněpozitivistického, včetně normativní školy právní a dalších směrů pozitivismu blízkých se brání akceptovat myšlenku o pupeční šňůře, která spojuje právo s jeho společenskými determinantami a se společensko-vědním poznáním těchto determinant. Naopak zastánci směrů právního myšlení, přiznávajících vliv sociologie, psychologie a dalších věd o člověku na právo jdou často do takových závěrů, ve kterých svým způsobem popírají řadu právních pozic dosud právu všeobecně přiznávaných.⁴

⁴Tento směr je markantní např. ve francouzské doktríně současné doby, která ústy některých nejvýznamnějších autorů deklaruje nesamostatnost teorie práva a její přenesení do oblasti sociologie, resp. sociologie práva. Typickým příkladem je jeden z nejvýznamnějších francouzských civilistů poslední doby Jean Carbonnier, jehož nedávno reeditovaný soubor významných teoretických prací tuto myšlenku prosazuje: J.C., *Flexible droit*, 8. vyd., L. G. D. J., 1995.